

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

ЗАТВЕРДЖЕНО

Приймальною комісією

Протокол № 3

«25» 05 2026 р.

Голова Відбіркової комісії зі вступу
до аспірантури та докторантури

Дмитро ЯРИМБАШ

ПОГОДЖЕНО:

Відповідальний секретар Відбіркової
комісії

Вікторія БУЛИЧОВА

**ПРОГРАМА
ФАХОВОГО ІСПИТУ
ЗІ СПЕЦІАЛЬНОСТІ В9 «ІСТОРІЯ ТА АРХЕОЛОГІЯ»**

при прийомі на навчання для здобуття
третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
на основі НРК7

Спеціальність: В9 «Історія та археологія»

Гарант освітньо-наукової програми:

«Історія»

Юрій КАГАНОВ

Запоріжжя – 2026

І. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Фаховий іспит – це форма оцінювання в Запорізькому національному університеті (далі – ЗНУ), що передбачає визначення рівня підготовленості вступника щодо здобутих раніше компетентностей та результатів навчання, необхідних для опанування освітньої програми третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти.

Метою проведення фахового іспиту зі спеціальності є перевірка рівня знань, умінь та інших фахових компетентностей вступника, що є достатніми для здобуття освітнього ступеня доктора філософії на основі НРК7 за спеціальністю В9 «Історія та археологія», освітньо-науковою програмою «Історія».

Фаховий іспит проводиться у формі комп'ютерного тестування із застосуванням технологій дистанційного навчання в системі електронного забезпечення навчання «Moodle» ЗНУ.

Тривалість фахового іспиту становить 60 хвилин.

Фаховий іспит проводиться в очному форматі в ЗНУ з обов'язковою відеофіксацією та подальшим оприлюдненням на офіційному вебсайті Приймальної комісії.

ІІ. КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ

Оцінювання результатів фахового іспиту здійснюється автоматично системою електронного забезпечення навчання «Moodle» за шкалою від 0 до 200 балів.

Тестове завдання генерується індивідуально для кожного вступника і містить 50 запитань із вибором однієї правильної відповіді. Кожна правильна відповідь оцінюється в 4 бали. Неправильна відповідь або її відсутність оцінюється у 0 балів. Максимально можливий результат за іспит становить 200 балів.

Мінімальний пороговий бал, необхідний для допуску до участі в конкурсному відборі, становить 100 балів, що відповідає 25 правильним відповідям. Вступники, які набрали від 0 до 96 балів, отримують результат «незадовільно» та не допускаються до участі в конкурсному відборі на навчання.

Таблиця переведення тестових балів у шкалу 0-200 балів

Тестовий бал	Бал за шкалою 0–200	Тестовий бал	Бал за шкалою 0–200
1	4	26	104
2	8	27	108
3	12	28	112

4	16	29	116
5	20	30	120
6	24	31	124
7	28	32	128
8	32	33	132
9	36	34	136
10	40	35	140
11	44	36	144
12	48	37	148
13	52	38	152
14	56	39	156
15	60	40	160
16	64	41	164
17	68	42	168
18	72	43	172
19	76	44	176
20	80	45	180
21	84	46	184
22	88	47	188
23	92	48	192
24	96	49	196
25	100	50	200

Тестовий бал (0-50)	Підсумковий бал (0-200)	Рівень навчальних досягнень
45–50	180–200	Високий
35–44	140–176	Достатній
25–34	100–136	Базовий
0–24	0–96	Недостатній

Вступники, які отримали оцінку менше 100 балів, до участі в конкурсному відборі не допускаються.

III. ЗМІСТ

Історіографія та джерелознавство. Проблема періодизації історії України. Трансформація української історичної науки (кінець ХХ ст. – початок ХХІ ст.). Історіографічне дослідження: структура, методи, особа автора. Українські історичні школи. Основні методологічні та концептуальні засади української радянської історіографії.

Постать І.Мазепи в історіографії. Центральна Рада: історіографія питання. Грушевськознавство: зародження, наукові осередки, значення.

Класифікація історичних джерел. Методи джерелознавчого дослідження. Мемуаристика як історичне та історіографічне джерело. Поняття «спеціальні історичні дисципліни»: виникнення, еволюція, структура.

ІСТОРІЯ УКРАЇНИ.

Стародавня історія України. Час появи людини на території України. Виникнення родового ладу. Буго-дністровська ранньонеолітична археологічна культура. Трипільська археологічна культура. Територія України і проблема походження індоєвропейців. Культурно-етнічні спільності бронзового віку. Ямна археологічна культура.

Кіммерійці. Скіфи. Сармати. Взаємовплив землеробських і скотарських систем. Вплив грецьких міст-держав Причорномор'я на етнічні та соціальні процеси в регіоні. Територія розселення праслов'ян. Давні слов'яни. Етнічний склад зарубинців і черняхівців. Археологічні культури ранньоримської і пізньоримської епохи: зарубинецька, зубрицька група, київська, черняхівська, прасько-корчацька. Велике слов'янське розселення III-VI ст. н.е. Виділення східнослов'янських племен, їх розселення. «Повість временних літ» про розселення слов'ян. Сусіди східних слов'ян у VI-X ст. н.е.: булгари, угри, печеніги, хозари, угро-фінські племена, племена балтів, германці, даки.

Господарські заняття східних слов'ян у VI-VIII ст. Розклад первіснообщинного ладу. Переддержавні утворення у східних слов'ян: династія Кия; Аскольд і Дір; дулібо-волинський союз; Куявія, Славія і Артанія за арабськими джерелами.

Обряди і вірування східних слов'ян у дохристиянську добу. Відмінності у побуті, звичаях, мові східнослов'янських племен.

Київська держава. Роль норманського елемента в історії України-Русі. Сучасний стан спору норманістів і антинорманістів. Етимологія термінів «Русь», «Україна»; їх вживання у давніх літописах.

Етапи об'єднання східнослов'янських племен навколо Києва. Формування території Київської держави. Ранньофеодальний характер Київської Русі. Суд і право. «Руська Правда». Федеративний характер Київської держави. Генеалогія київських князів IX-X ст., їх внутрішня і зовнішня політика. Боротьба Русі з зовнішньою загрозою. Хозари, печеніги, половці. Етнічні процеси у Київській Русі. Питання про так звану давньоруську народність в літературі. Русь і Степ: протистояння і взаємовплив. Л.М.Гумільов, О.Пріцак про роль тюркського етносу в історії східних слов'ян. Причини дроблення Русі. Місце періоду феодальної роздробленості в розвитку феодального суспільства. Феодальні війни та з'їзди князів. Закріплення місцевих князівських династій. Князівські

генеалогічні лінії: імена князів, їх отчина, противники і союзники, загальний політичний курс.

Князівства Середнього Подніпров'я у XII – першій половині XIII ст. Послаблення Києва. Вживання термінів «Русь» і «Україна» в літописах.

Галицько-Волинська держава. Утворення Галицько-Волинського князівства. Боротьба князівської влади з боярською опозицією і втручаннями сусідніх держав. Битва на р. Калці. Оборона Чернігова, Переяслава, Києва. Золота Орда. Подніпров'я під владою монголо-татарських ханів. Занепад Києва, Переяслава та Чернігова. Питання про запусіння Подніпров'я після Батієвої навали в літературі. Залежність Галицько-Волинського князівства від Золотої Орди. Боротьба Д.Галицького проти монголо-татарських орд. Коронація Д.Галицького. Галицько-Волинське князівство наприкінці XIII – на початку XIV ст. Відносини з Угорщиною, Польщею і Литвою.

Україна за литовсько-польської доби. Експансія Великого князівства Литовського. Перехід українських земель під владу великих князів литовських. Причини швидкого включення українських земель до складу Великого князівства Литовського. Повалення влади золотоординських ханів Боротьба Польщі, Литви й Угорщини за галицько-волинські землі. Включення Буковини до складу Молдовського князівства. Литовсько-руська держава XIV ст. Вплив культури руських земель на Литву. Литовсько-польські унії XIV–XV ст. Битва на Ворсклі 1399 р. Грюнвальдська битва та участь у ній руських воїнів. Посилення влади литовських феодалів на Україні. Князівська влада й органи центрального і крайового управління. Ліквідація українських князівств. Захоплення Польщею Західного Поділля. Адміністративно-територіальний устрій українських земель у другій половині XIV – першій половині XVI ст. Литовські статути і копні суди.

Посилення впливу Польщі. Початок покатоличення. Українська церква у XIV-XVI ст. Відокремлення Київської митрополії від Московської. Боротьба в Україні проти іноземного панування у 30-ті роки XV ст. Російсько-литовські взаємини у XV – першій половині XVI ст. Приєднання Чернігово-Сіверської землі до Московської держави. Виступ кн. М.Глинського. Відокремлення Кримського ханства від Золотої Орди і перетворення його на васала Туреччини. Втрата Литвою Південної України. Завоювання Туреччиною Молдовського князівства з Буковиною і Бессарабією.

Зростання населення. Відновлення продуктивних сил після монголо-татарської навали. Рівень розвитку товарно-грошових відносин в українських землях. Міста. Магдебурзьке право. Зростання приватного феодального землеволодіння, його форми і розряди. Зміни в формах і розрядах феодального

землеволодіння протягом кінця XIV – першої половини XV ст. Перехід до панщинно-фільваркового господарства Початкові етапи закріпачення селянства України. Шляхетські права і привілеї XV-XVI ст.

Походження назви «козак». Передумови формування козацтва як суспільного явища. Перші документальні згадки про українських козаків. Перші козацькі ватажки. Територіальні межі Запорозьких Вольностей. Господарські заняття і громадський устрій козацтва. Різні точки зору на роль козацтва в історії України.

Люблінська унія. Державний і політичний устрій Речі Посполитої. Адміністративно-територіальний устрій українських земель у другій половині XVI – першій половині XVII ст. Сільськогосподарське освоєння нових земель. Стан торгівлі. Зростання феодального землеволодіння. Поширення фільваркового господарства: причини, етапи, наслідки. Юридичне оформлення кріпосного права. Литовський статут 1588 р.

Собор у Бересті 1596 р. Боротьба проти унії. Реформи П.Могили. Києво-Могилянська колегія. «Статті для заспокоєння руського народу».

Розташування і устрій Запорізьких Січей. Утворення реєстрового козацького війська. Боротьба козацтва проти турецько-татрської агресії. Селянсько-козацьке повстання 1591-1593 рр. під проводом К.Косинського. Битва під П'яткою. Селянсько-козацьке повстання 1594-1596 рр. Хотинська війна 1621 р. Повстання під проводом М.Жмайла. Селянсько-козацьке повстання під проводом Тараса Федоровича та ін. «Ординація Війська Запорозького реєстрового».

Доба козацько-гетьманської держави. Причини, характер та рушійні сили Визвольної війни. Б.Хмельницький. Хід воєнних дій у 1648-1650 рр. Ліквідація польсько-шляхетського режиму. Створення народної армії. Кордони та адміністративно-територіальний устрій Гетьманщини. Органи влади і управління. Зміна статусу православної церкви. Судочинство.

Економічна і соціальна політика уряду. Зовнішня політика Б.Хмельницького. Союз з Кримським ханством. Ідея турецького протекторату. Посилення зв'язків з Росією. Реакція Москви на пропозиції Б.Хмельницького. Переговори з польськими комісарами в Переяславі на початку 1649 р. А.Кисіль. Зборівський договір. Хід воєнних дій у 1651-1654 рр. Білоцерківський договір.

Переговори Б.Хмельницького з російським урядом. Рішення Земського собору в лютому 1651 р. і жовтні 1653 р. в українському питанні. Переяславські переговори. Складання присяги цареві Ол.Михайловичу. Посольство С.Богдановича-Зарудного і П.Тетері в Москву. «Березневі статті» 1654 р.: історія

створення, реконструкція змісту, історіографія трактування. Доля Переяславського договору 1654 р.

Війна України і Росії з Польщею 1654–1656 рр. Похід Б.Хмельницького на Правобережну Україну. Порухення царським урядом Переяславських угод. Початок війни Росії зі Швецією. Віленське перемир'я 1656 р. Зносини Б.Хмельницького зі шведським королем. Монархічні прагнення Б.Хмельницького. Постаць Б.Хмельницького в історіографії, художній літературі, мистецтві.

Розкол українського суспільства у другій половині XVII ст. Боротьба старшинських груп. І.Виговський та його внутрішня і зовнішня політика. Гадяцька угода 1658 р. Розгром воєводських військ під Конотопом. Гетьманування Ю.Хмельницького. Переяславські статті 1659 р. Чуднівська кампанія. Слободищенський трактат. Розкол Гетьманщини. П.Тетеря. «Чорна рада» 1663 р. Гетьманування І.Брюховецького. Батуринські статті 1664 р. і Московські статті 1665 р. Андрусівський мир 1667 р. Війна П.Дорошенка з Польщею 1667 р. Виступ І.Брюховецького проти Москви. Похід П.Дорошенка на Лівобережну Україну. Гетьманування Д.Многогрішного. Глухівські статті 1669 р. Протурецька політика П.Дорошенка. Бучацька угода 1672 р. Чигиринські походи 1677-1678 рр. І.Сірко. Зречення П.Дорошенка. Ю.Хмельницький – «князь України». Бахчисарайська угода 1681 р. Журавненський мир 1699 р. «Вічний мир» 1686 р. Остаточне закріплення розчленування України. Гетьманування І.Самойловича.

Соціально-економічні наслідки Визвольної війни. Обмеження влади лівобережних гетьманів. Розширення повноважень російських воєвод. Підпорядкування української церкви Московській патріархії. Слобідська Україна: заселення, адміністративний устрій, управління. Статус Запорожжя.

Україна в період Північної війни. І.С.Мазепа: походження, освіта, риси характеру, політичні ідеали. Гетьманування І.Мазепа. Причини і цілі Північної війни. Участь українських козаків у воєнних діях. Зносини І.Мазепа з Карлом XII і С.Лещинським. Перехід І.Мазепа на бік шведського короля. Зруйнування російськими військами Батурина, інших міст і сіл України. Зруйнування Запорізької Січі у 1709 р. Полтавська битва. І.Скоропадський. П.Орлик та його Конституція. Обмеження повноважень гетьманів та посилення контролю за їх діяльністю. Малоросійська колегія. Перше скасування гетьманства. П.Полуботок. Гетьманування Д.Апостола. «Права, за якими судиться малоросійський народ». Друге скасування гетьманства. Правління гетьманського уряду. Гетьманування К.Розумовського. Судові реформи.

Ліквідація гетьманства на Лівобережжі. Друга Малоросійська колегія. П.О.Румянцев. Утворення Малоросійського генерал-губернаторства.

Запорізьке козацтво після 1709 р. Кам'янська Січ. Олешківська Січ. Заснування Нової Січі, її розташування і устрій. Адміністративний і військовий устрій Запорозьких Вольностей в період Нової Січі. Наступ царизму на Вольності Війська Запорізького Низового. Ліквідація Запорізької Січі в 1775 р. Історичне значення Запорізької Січі та подальша доля українського. Економічна політика російського уряду на українських землях. Юридичне оформлення кріпосного права. Загострення селянської боротьби проти феодално-кріпосницького гноблення. Національний гніт на Правобережжі.

Інкорпорація українських земель до Російської та Австрійської імперій.

Ліквідація козацьких полків на Лівобережжі і Слобідській Україні. Остаточна ліквідація старшинсько-козацької системи управління і козацького війська. Адміністративні зміни. Колонізація Південної України. Приєднання Правобережної України до Російської імперії. Участь Росії в поділах Польщі. Включення до складу Російської імперії Правобережжя, Західної Волині і Західної Білорусі. Особливості адміністративного устрою Правобережної України. Знищення залишків автономного устрою Правобережної України. Статус українських територій у складі Австрійської імперії та їх становище наприкінці XVIII – в першій половині XIX ст. «Королівство Галичини і Лодомерії». Округ Буковина. Закарпаття у складі Угорського королівства. Крайові адміністративні, фінансові та судові установи.

Соціально-економічні процеси на українських землях в першій половині XIX ст. Криза кріпосницької системи. Особливості етносоціальної структури українського суспільства у складі Австрійської імперії в кінці XVIII – першій половині XIX ст. Чисельність населення та загальні відмінності його соціального й національного складу.

Антикріпосницька боротьба. Форми і методи селянської боротьби. Особливості антикріпосницького руху в західноукраїнських землях.

Промислова спеціалізація регіонів. Початок технічного перевороту, його галузеві та регіональні особливості. Формування торговельно-промислової буржуазії. Робітники промислових підприємств. Промислове виробництво на західноукраїнських землях. Внутрішня і зовнішня торгівля. Кількісний та якісний склад купецтва. Формування торговельної буржуазії. Україна в системі всеросійського товарного ринку.

Національно-політичні процеси на українських землях в першій половині XIX ст. Особливості громадсько-політичного руху початкового етапу

модернізації. Українське відродження. Формування української інтелігенції. Панславизм. Вільнодумство в навчальних закладах. Декабристські організації в Україні. Особливості початкового етапу національного відродження на західноукраїнських землях. «Руська трійця». «Весна Народів» в західноукраїнських землях. «Головна Руська Рада». Зміни в адміністративно-територіальному устрої єпархій Російської православної церкви в Україні.

Особливості громадсько-політичного руху в Україні початкового етапу модернізації. Українське відродження. Періодизація національних рухів. Ідейні та соціальні передумови громадсько-політичного руху в Україні наприкінці XVIII – у першій половині XIX ст. Формування української інтелігенції. Особливості початкового етапу національного відродження в Україні. Автономістські ідеї в середовищі козацько-старшинських родин. Зростання національної самосвідомості. «Збирання спадщини». Роль «Енеїди» І.Котляревського, «Записок о Малороссии» Я.Марковича, «Історії Русів» у національному відродженні.

Шляхи і форми поширення в Україні модерних європейських рухів. Масонський рух. Діяльність масонських лож.

Україна в польському повстанні 1830-1831 рр. «Кирило-Мефодіївське товариство». «Закон божий». (Книга буття українського народу). Статут «Кирило-Мефодіївського братства». Суспільно-політичні та історичні погляди членів товариства. «Начерки Конституції Республіки». Розгром товариства і його історичне значення.

Національний рух і «Весна народів» в західноукраїнських землях. «Руська трійця». Альманах «Русалка Дністровая». Специфіка національного відродження Буковини та Закарпаття. Скасування панщини.

Реформи, соціально-економічні та демографічні зміни в Україні в другій половині XIX ст. Причини Селянської реформи. Регіональні особливості проведення Селянської реформи 1861 р. на українських землях. Кріпосницькі пережитки. Підсумки й наслідки селянської реформи для українських земель. Необхідність реформ адміністративно-політичного управління. Особливості проведення реформ на українських землях.

Економічна політика російського царизму в Україні у пореформений період. Залишки кріпосництва. Розвиток товарних відносин у сільському господарстві та його соціальні наслідки. Поєднання відробіткової і капіталістичної систем господарювання. Сільськогосподарська спеціалізація регіонів. Розвиток агрокультури і агротехніки. Особливості розвитку пореформеного села. Місце України в аграрному господарстві Російської імперії. Перебіг і особливості промислового перевороту в Україні. Місце і роль

іноземного капіталу. Промислова спеціалізація. Формування Криворізького промислового району. Залізничне будівництво і його наслідки. Особливості модернізації українських земель в другій половині XIX ст.

Розвиток національної свідомості в XIX – на початку XX ст. Проблема формування української нації в історіографії. Теорії «безбуржуазності» і «безкласовості» української нації. «Домодерна» та «модерна» українська нація. Теорія нації та національних відносин. Особливості формування української нації. Чисельність та етнічний склад населення України. Зміни у соціальній структурі пореформеного села та міста. Українське культурно-національне відродження. Антиукраїнська політика царизму. Громадівський рух в другій половині XIX ст. Посилення російської реакції: «польсько-австрійська інтрига», «дві руські народності». Валуєвський циркуляр 1863 р.

Суперечності в українстві. Незадоволеність «культурництвом». Молоді громади. «Братерство тарасівців». Створення Всеукраїнської безпартійної організації. Михайло Драгоманов в українському суспільно-політичному русі другої половини XIX ст. Система суспільно-політичних поглядів М.П. Драгоманова. Загальноросійський і польський визвольні рухи в Наддніпрянській Україні (друга половина XIX ст.). Польське повстання 1863 року і його поширення на Правобережну Україну. Революційне народництво в Україні: ідеологи, течії. Специфіка народництва на Україні. Земський ліберально-опозиційний рух.

Українське суспільно-політичне життя на західноукраїнських землях. Старорусини (русофіли, москофіли). Народовці на Західній Україні. І.Франко і радикальний рух. Виникнення та діяльність українських політичних партій в Австро-Угорщині.

Політизація українського національного руху на Наддніпрянщині. Виникнення та діяльність українських політичних партій. Типологія українських національних партій. Революційна українська партія – зародок політичної організації. Питання національного самовизначення України в програмах українських національних партій. Роль М. Міхновського у формуванні самостійницької течії українського національного руху (1900-1905). «Самостійна Україна». «Україна для українців». Значення діяльності М.Міхновського в національно-визвольному русі початку XX ст.

Передумови революції 1905-1907 рр. в Україні. Збройні повстання у Харкові, Олександрівську, Горлівці. Виступи в армії та на флоті. Українське питання в роботі Державної Думи. Піднесення українського національного руху в умовах революції. Українські політичні партії в умовах реакції. Товариство українських поступовців.

Українська революція 1917-1921 рр. Україна і Перша світова війна. Національно-визвольний рух в умовах війни. Поширення гасла української автономії та незалежності. Лютнева демократична революція 1917 р. Політичне становище в Україні після повалення царизму. Національно-демократична революція в Україні. Утворення Української Центральної Ради, її соціальна база, програма. Роль Центральної Ради у формуванні української національної державності. Курс на автономію України у складі демократичної Російської республіки. Взаємовідносини Центральної Ради і Тимчасового Уряду. Перший Універсал Центральної Ради. Всеукраїнські з'їзди: селянські, військові, робітничі та ін. Формування Генерального Секретаріату. Другий Універсал Центральної Ради. Липнева криза Тимчасового Уряду та погіршення політичного та економічного становища в Україні влітку та восени 1917 р. Виступ полуботківців. Ставлення політичних сил та партій України до збройного повстання у Петрограді в жовтні 1917 р. Третій Універсал Центральної Ради. Проголошення Української Народної Республіки. Перша українсько-російська війна. Виникнення в Україні радянського уряду. Вторгнення більшовицьких військ. Четвертий Універсал Центральної Ради та проголошення незалежності України. Брестський мир та німецько-українська мирна угода. Похід П. Болбочана у Крим.

Гетьманський переворот. Українська держава гетьмана П.Скоропадського: внутрішня політика, зовнішньополітичний курс, національно-культурна політика. Падіння гетьманського режиму. Директорія: її склад, соціальна база, політика. Відновлення УНР. Утворення Західноукраїнської Народної Республіки. Акт злуки УНР та ЗУНР. Війна з Польщею.

Друга війна УНР і Радянської Росії. Встановлення влади рад в Україні на початку 1919 р. Особливості політики «воєнного комунізму». Селянський повстанський рух. Цілі та характер селянських виступів. Н. Махно, М.Григор'єв, Д.Терпило (Зелений).

Окупація України білогвардійськими військами. Політика Денікіна в Україні. Визволення України від денікінських військ і відродження УСРР в кінці 1919 р. В.І. Ленін та українське питання. Державне і господарське будівництво. Саморозпуск партій боротьбистів Радянсько-польська війна. Розгром Врангеля. Ризький мирний договір. Основні уроки та причини поразки Української революції.

Україна в міжвоєнний період (1921-1939 рр.). Особливості переходу до нової економічної політики в Україні. Голод 1921-1923 рр. на півдні України: причини і наслідки. Поступове відродження сільського господарства. Неп у промисловості.

УСРР в системі «договірної федерації». «Автономізація» незалежних республік під виглядом утворення нової федерації – СРСР. Посилення політичної та економічної залежності Української СРР від РСФСР. Конституція СРСР 1924 р. Система реальної влади в Україні. РКП(б) і КП(б)У та формування ними органів партійно-державного керівництва. Природа тоталітарного режиму, роль у ньому профспілок, комнезамів, комсомолу. Знищення «націонал-комуністів», обмеження української автономії, посилення антицерковної політики.

Політика коренізації, її особливості і наслідки. Досягнення і прорахунки українізації. Ставлення тоталітарного режиму до українського відродження 20-х років. Утвердження одноособової диктатури Й.В.Сталіна. Курс на «розгорнуте будівництво соціалізму по всьому фронту». Здійснення форсованої індустріалізації. Хлібозаготівельна криза 1928-1929 рр. Поворот до суцільної колективізації. Економічний терор хлібозаготівельних комісій, голодомор 1932-1933 рр. і його наслідки. Зростання культу особи Сталіна. Репресії в Україні. «Великий терор». Судові політичні процеси 30-х років. Знищення керівництва КП(б)У. Згортання політики українізації. «Розстріляне відродження». Література та мистецтво на службі у більшовицької держави: доба великого міфотворення.

Західноукраїнські землі у 1920-30-ті роки. Полонізація: цілі, засоби та наслідки. Пацифікація 20-х років, радикалізація громадсько-політичного життя. Головні політичні течії та організації українців: українське народно-демократичне об'єднання, соціалісти, соціал-демократи, КПЗУ. Інтегральний націоналізм Д.Донцова. Створення Організації українських націоналістів на чолі з Євгеном Коновальцем. Тактика терору та її наслідки. Криза в діяльності ОУН в кінці 30-х років. Проголошення статусу самоврядування Закарпаття після Мюнхенської угоди. Крах орієнтації на Німеччину. Окупація Закарпаття угорськими військами.

Україна в період Другої світової війни (1939-1945 рр.). Українське питання в політиці Німеччини і Радянського Союзу напередодні Другої світової війни Пакт Молотова-Ріббентропа і Україна. Початок Другої світової війни. Вступ Червоної армії на територію Західної України. Територіальні вимоги радянського керівництва до Румунії. Включення основної частини західноукраїнських земель до складу УРСР та їх «соціалістичне перетворення» в Західній Україні. Напад Німеччини та її союзників на СРСР. Катастрофічні поразки 1941 р. Хід воєнних дій. Початок народної боротьби в тилу ворога. Німецький окупаційний режим. План «Ост». Адміністративний устрій окупованої України. Розгортання більшовицького і націоналістичного руху

опору проти окупантів. Утворення Української повстанської армії. Нова програма і тактика Організації українських націоналістів. Розкол ОУН.

Визволення території України. Наслідки війни для України: матеріальні та демографічні втрати. Внесок українського народу в розгром нацистської Німеччини.

Об'єднання основних етнічних земель українського народу в межах єдиної держави. Операція «Вісла». Операція «Захід». Голод 1946-1947 рр. Насильницька колективізація західних областях України. Масові репресії проти громадян України. Львівський церковний собор 1946 р. і ліквідація української греко-католицької церкви. Підпільно-партизанська боротьба ОУН-УПА з тоталітарним ладом.

Соціальні та економічні зміни в Україні в 1950 – 1980-х рр.

Україна після смерті Сталіна. Ідеологічна кампанія з нагоди 300-річчя Переяславської ради. Передача Кримської області до складу УРСР: мотиви і правова база.

Хрущовська «відлига» в Україні. Критика культу особи Сталіна. Початок реабілітації жертв сталінських репресій. Суперечливий і непослідовний характер реформ М.С. Хрущова.

Зміни кремлівському керівництві у жовтні 1964 р. та їх наслідки для України. Зупинення реабілітації і замовчування злочинної діяльності Сталіна. Звільнення П.Ю. Шелеста. Дальше обмеження прав України. В.В.Щербицький як провідник русифікаторської політики центру. Політичні репресії 60 – 70-х років.

Заходи щодо удосконалення управління і модернізації промисловості. Спроби подолання кризи сільському господарстві. Реформи середини 1960-х років, їх згортання консерваторами в партійно-державному керівництві. Загострення гальмівних процесів у соціально-економічному розвитку України.:

Виникнення правозахисного і дисидентського руху. Репресивні дії органів КДБ. Загострення гальмівних процесів у суспільно-політичному розвитку України. Спроби М.С. Горбачова реформувати суспільство на шляхах прискорення, перебудови і гласності.

Соціально-економічний розвиток України в період реформаторської діяльності М.С. Горбачова. Відновлення критики сталінізму. Зростання політичної активності народу. Національне пробудження українського народу. Чорнобильська катастрофа та її наслідки.

Становлення незалежної України (1991-1994 рр.). Спроба державного перевороту в СРСР і Україна. Прийняття Декларації про державний суверенітет України. Курс національно-демократичних сил на утвердження державної та

економічної незалежності республіки, утворення самостійної держави. Спроба серпневого (1991 р.) перевороту в Москві та його наслідки для України. Схвалення Верховною Радою УРСР Акту проголошення незалежності України. Заборона діяльності КПУ. Загальноукраїнський референдум 1 грудня 1991 р. і вибори Президента України. Курс на утворення СНД. Державотворчий процес у 1991-1994 рр. Впровадження демократичних інститутів. Конституційний процес в Україні. Демократизація суспільно-політичного життя і утворення нових політичних партій та громадських об'єднань. Створення правової бази розвитку України як демократичної держави. Затвердження державної символіки України. Формування Збройних сил і Військово-морського флоту України. Формування багатопартійності у країні. Президенти незалежної України. Процеси національно-культурного відродження. Участь України у міжнародних організаціях. Україна і загальноєвропейський процес. Багатовекторна зовнішня політика України. Проблема Чорноморського флоту в російсько-українських відносинах. Ядерне роззброєння України і його наслідки для України і світу. Будапештський меморандум 1994 р. – його зміст та реальна цінність.

Україна між минулим і сучасністю (1995-2004 рр.). Європейський вектор розвитку України (2004-2013 рр.) та спротив цьому РФ. Завершення конституційного процесу в Україні. Динаміка політичних сил в Україні у 1995-2003 рр. Формування олігархічного капіталу. Криза режиму Л. Кучми. «Касетний скандал» та його політичні наслідки. Причини та хід акцій «Україна без Кучми», «Повстань, Україно». Поява на політичній арені України В.Ющенко, Ю.Тимошенко, В.Януковича. Зовнішньополітичні орієнтири України в 1995-2003 рр. Україна і євроінтеграційний процес. Україна і міждержавні об'єднання на пострадянському просторі. Знову багатовекторність. Відносини між Україною і РФ. Російсько-український конфлікт щодо острова Тузла.

Президентські вибори 2004 р. Помаранчева революція. Європейський вектор розвитку України. Політика національної пам'яті В.Ющенко. Консолідація антиукраїнських сил: Всеукраїнський з'їзд народних депутатів та депутатів місцевих рад в Северодонецьку. Проект Південно-східної української автономної республіки. Політика помаранчевих сил. Політичний реванш Партії Регіонів. Антиукраїнська політика пам'яті В.Януковича. Боротьба РФ з європейським вибором України. Зовнішньополітична переорієнтація на РФ. Спроба створення спільного підручника з історії для школярів України і РФ. Мережа проросійських сепаратистських організацій в Україні. Роль УПЦ МП в поширенні ідей «Русского мира». Газові війни РФ проти України. Торгівельні війни проти України («Сирна війна», «Шоколадна війна» та ін.). Харківські угоди 2010 р.

Революція Гідності в Україні. Початковий етап російської агресії проти України. Причини Революції Гідності 2013–2014 рр. в Україні. Євромайдан як феномен прямої демократії. Мирна фаза протистояння (30 листопада – 16 січня). Гаряча фаза протистояння (17 січня – 20 лютого). Повалення режиму В. Януковича. Формування нового уряду. Подальший розпад Партії регіонів. «Небесна сотня». Наслідки Революції Гідності. Вихід України із зони впливу РФ. Курс РФ на агресію щодо України. Україна на початковому етапі російської військової агресії. Анексія Криму 2014 р. Сепаратистські рухи на Сході і Півдні України. «Русская весна». Проект «Новоросія» та його історичний контекст. Курс на створення «Народної республіки Новоросія» у складі 8-ми областей України (Харківської, Миколаївської, Луганської, Донецької, Дніпропетровської, Запорозької, Херсонської та Одеської). Роль агентури ФСБ, політичних «туристів» з РФ в розгортанні сепаратизму на Донеччині та Луганщині. Утворення сепаратистських псевдореспублік ЛНР і ДНР (квітень 2014 р.). Проведення псевдореферендумів – спроба легалізації ЛНР та ДНР. Причини провалу спроб поширення сепаратизму на інших територіях Сходу та Півдня України. Політична географія В. Путіна.

Україна на шляху до асоціації з ЄС. Безвізовий режим з ЄС. Декомунізація. Захоплення українських міст на Донеччині та Луганщині російськими диверсійними групами (квітень 2014р.). Постачання важкої бронетехніки з РФ та заперечення цього російською владою. Включення регулярних формувань російської армії у війну на Сході (серпень 2014 р.). Волонтерський рух. Добровольчі батальйони. «Нас там нет» - як прояв гібридного характеру війни РФ проти України. Бойові дії на кордоні, під Луганськом, Маріуполем. Іловайський котел. Підписання Перших Мінських угод (вересень 2014 р.). Захоплення Дебальцево. Підписання Других Мінських угод у лютому 2015 р. Бої на лінії зіткнення (лютий 2015-лютий 2022 рр.). АТО (2014-2018 рр.). ООС (2018-2022 рр.). Невизнання Росією факту вторгнення в Україну. Гібридна війна РФ проти України та її прояви в інформаційній, військовій, економічній, політичній, науковій, церковній, культурній сферах.

Повномасштабне вторгнення РФ в Україну 2022-2026 рр. Передумови повномасштабного вторгнення РФ в Україну у лютому 2022 р.(історичні, економічні, політичні та ін.). Російські історичні міфи РФ як складова інформаційної війни та обґрунтування законності війни проти України. В.Путін як лжеісторик та міфотворець. Привласнення Росією спадщини Київської Русі. «Ми один народ» (В.Путін) – курс на заперечення існування української нації. Війна РФ в Україні як спроба відновлення неоСРСР. Антиукраїнська пропаганда РФ напередодні війни як прояв путінізму. Підготовка РФ до вторгнення.

Визнання Росією ДНР та ЛНР незалежними державами. Сили сторін напередодні вторгнення РФ. Зміни у планах В.Путіна у війні в Україні – «від Взяти Київ за 3 доби». Хід воєнних дій. Роль тероборони. Битва за Київ. Битва за Чернігів. Події на Сумщині, Харківщині. Битва за Донбас. Події на Півдні України. Міжнародна реакція та підтримка України. Гуманітарні проблеми війни. Санкційна політика світу як спроба зупинити РФ. Рамштайн. Дезінформація під час російсько-української війни. Поняття «рашизм». Воєнні злочини Росії. Путін на шляху до міжнародного трибуналу.

ВСЕСВІТНЯ ІСТОРІЯ.

Виникнення перших цивілізацій. Основні шляхи розвитку найдавніших суспільств Стародавнього Сходу та різні форми появи держав на Сході. Основні історичні концепції історії розвитку людства. Концепція протиставлення історичного розвитку Сходу та Заходу. Особливості давньосхідних суспільств у політичній, економічній і соціальній сферах. Основні особливості давньосхідних суспільств у культурній сфері, роль релігії у житті давньосхідних суспільств.

Цивілізація в долині Нілу. Проблема виникнення держави в Єгипті. Основні періоди історії Єгипту. Специфіка соціальної структури Давнього Єгипту. Реформа Аменхотепа IV: причини, зміст, результат. Основні риси політичного розвитку Єгипту доби Пізнього царства.

Перші цивілізації у Месопотамії. Перші цивілізації у Месопотамії: особливості економічного, політичного, соціального розвитку. Діяльність Хаммурапі та його роль в історії Вавилону. Завоювання Вавилонії Персією. Ассирія – перша імперія: склад, методи створення та експлуатації завойованих територій. Правління Дарія I: реформи та їх причини. Греко-перські війни: причини, основні події, наслідки. Загибель Персії: основні причини.

Специфіка історичного розвитку країн Східного Середземномор'я. Фінікійська колонізація. Давній Карфаген. Давня Палестина. Міграція давньоєврейських племен. Іудейське та Ізраїльське царства.

Цивілізації Давньої Індії. Давній Китай. Періодизація історії давньої Індії. Арійська проблема. Ведійський період: загальна характеристика. Основні релігійні вчення в Індії. Варно-кастова система в Індії.

Періодизація історії давнього Китаю. Система спадкових рангів у Китаї. Реформи Шан-Яна, їх значення. Утворення централізованої держави при Цінь-Шіхуані. Реформи Ван Мана: їх наслідки. Масові рухи та повстання у стародавньому Китаї.

Перші держави на острові Крит і в Ахейській Греції. Виникнення держави та класового суспільства на Криті. «Палацові держави» на о. Крит.

Домінування царів Кносу. Крито-кікладська монархія. Вторгнення ахейців на о. Крит та його наслідки.

Доахейський розвиток населення Балканського півострову. Проникнення ахейців та гальмування соціально-політичних процесів на Балканах. Виникнення держави у ахейців Специфіка міждержавних взаємин. Ахейська колонізація. Домінування Мікен. Мікенська цивілізація. Троянська війна: легенди та реалії. Переселення дорійців.

Формування, розквіт і криза грецьких полісів. Соціально-політичні, економічні та культурні наслідки вторгнення дорійських племен в Грецію. «Гомерівський» період: загальна характеристика.

Виникнення умов для оформлення полісу як нового типу держави: формування класового суспільства, приватної власності, еволюція політичних структур. Еволюція поняття «поліс» та його основні змісти. Процес становлення полісу на Балканах у VIII – VI ст. до н.е.: загальна характеристика. Розвиток міст та значення середніх прошарків грецького населення у політичному та економічному житті полісів. Рання тиранія та її значення для подальшого розвитку полісу. Велика грецька колонізація: причини, основні напрямки, характерні риси. Розвиток полісів, їх типологізація. Специфіка міжполісних взаємин. Основні форми союзів: сімполітії, амфіктонії, сіммахії. Греко-перські війни. Пелопоннеська Ліга та I Афінський морський союз: порівняльна характеристика. Організаційна структура, склад учасників, спрямованість діяльності. Афінська демократія та спартанська олігархія як політичні системи. Криза грецького полісу та полісної системи взаємовідносин.

Греція і Близький Схід в епоху еллінізму. Встановлення домінування Македонії над Грецією. Діяльність Філіпа II. Східний похід Александра Македонського. Боротьба діадохів після смерті Александра. Утворення елліністичних держав. Еллінізм: визначення, зміст, значення для історії античності. Особливості елліністичних держав. Територіальні та хронологічні рамки історії еллінізму. Періодизація історії еллінізму. Система елліністичних держав. Типи елліністичних держав. Особливості елліністичної соціально-економічної, політичної та культурної системи. Найбільші елліністичні країни. Північне Причорномор'я в добу еллінізму. Причини занепаду елліністичних держав. Завоювання елліністичних держав Римом.

Історія Риму. Царський період в історії Риму. Умовність поняття «Давній Рим». Виникнення держави у етрусків. Етруська проблема. Рим – один з центрів перших державних утворень. Рим у складі існуючих міждержавних об'єднань. Легенда про виникнення Риму. Соціальна структура римської держави. Характер царської влади в Римі. Зростання політичної могутності Риму та початок

завойовницької політики. Політика римських царів. Політичний устрій Риму царського періоду. Внутрішні протиріччя в Римі. Реформи Сервія Тулія та їх значення.

Республіканський Рим. Рання республіка. Встановлення республіканського ладу в Римі. Основні риси державного устрою Римської республіки. Сенат, коміції, магістратури. Основні напрямки, причини та етапи боротьби плебеїв та патриціїв. Результати боротьби плебеїв. Кодифікація права у Законах XII таблиць. Великі Римські завоювання. Римські колонії та їх устрій. Розвиток приватної власності та рабовласницьких відносин. Збільшення римської експансії. Початок утворення системи римських провінцій. Соціально-економічний розвиток Риму у III-II ст. до н.е. Перехід до класичного рабства. Вплив класичного рабства на розвиток римської економіки. Соціальна структура римського суспільства доби класичного рабства.

Громадянські війни I ст. до н.е. Античні та сучасні погляди на проблему. Основні складові громадянських війн у Римі. Криза політичної системи римської республіки. Сула у римській зовнішній політиці. Встановлення диктатури Сули. Загострення ситуації у провінціях. Активізація піратства. Повстання Спартака.

Боротьба політичних угруповань та відновлення досуланівської конституції. Внутрішньополітична боротьба у 60-х рр. до н.е. Заколот Катиліни. Тріумвірати та їх роль в історії Риму. Соціально-політичні наслідки громадянських війн у Римі. Криза республіки та полісної форми держави: основні прояви та наслідки. Причини переходу від республіки до імперії.

Рим в епоху імперії. Формування основних засад монархічної форми правління у формі принципату. Взаємини з провінціями. Соціальна, аграрна, зовнішня політика Августа. Загальні результати правління Августа. Система управління колоніями та провінціями. Солдатські імператори та їх політика. Послаблення центральної влади, виникнення політичних утворень у провінціях. Варварська периферія у III ст. н. е., поселення варварів на прикордонних територіях римської держави. Спроби відновити імперію.

Криза рабовласницької економіки. Реставрація імперії наприкінці III ст. н.е. Походження християнства та його рання історія. Система доміну. Внутрішня політика Костянтина: реформи в армії, грошова реформа, релігійна політика. Єресі як форма соціально-ідеологічного протесту.

Початок великого переселення народів. Вторгнення вестготів. Поразка римлян при Адріанополі. Варваризація римської армії. Феодосій I та його боротьба за збереження єдності держави. Розпад Римської імперії на Західну та Східну. Сепаратизм у провінціях, свавілля бюрократії. Варваризація армії та бюрократичного апарату. Боротьба всередині церкви. Велике переселення

народів. Розгром Риму Аларіхом. Виникнення перших варварських королівств на території Західної римської імперії. Використання варварами римського спадку. Останні римські імператори та спроби врятувати імперію. Ромул Августул та загибель Західної римської імперії. Економічні та соціально-політичні причини загибелі Західної римської імперії.

Соціально-економічний та політичний розвиток європейських держав в XI-XV ст. Поняття «феодалізм» в історичній науці. Феодальна власність: риси та значення. Характеристика феодальних структур: феодальне помістя, селянська община. Соціальна структура середньовічного суспільства: станово-корпоративні та класові структури середньовічного суспільства. Соціальна теорія середньовіччя та її значення. Характеристика феодального класу та його еволюція в середні віки. Рицарський ідеал та його роль. Феодально-залежне селянство Західної Європи та його розвиток в середні віки. Середньовіччя як етап аграрного аграрної стадії розвитку суспільства: характерні ознаки.

Особливості «феодальної держави». Типи державних утворень в середні віки та форми організації політичної влади. Етапи розвитку середньовічної держави. Феодальна роздробленість як етап розвитку середньовічної держави. Станово-представницька монархія як етап розвитку середньовічної держави.

Початок формування централізованих держав в Європі в XII-XV ст.: передумови, етапи, напрямки. Англія XI-XV ст. Франція XI-XV ст. Столітня війна: причини, етапи, характер, наслідки. Розвиток Німеччини XII-XV ст. Формування децентралізації. Формування держав на Піренейському півострові в XIII-XV ст. Реконкіста. Італія XI-XV ст. Формування системи італійських держав XII-XV ст. та політичного ладу.

Становлення та розвиток середньовічних міст. Середньовічні міста в Європі. Міське життя в раннє середньовіччя. Проблема середньовічного міста в історичній науці. Цезура та континуїтет в історії західноєвропейських міст. Комунальний рух: причини, мета, рушійні сили, етапи, наслідки. Типи міського самоврядування, функції органів міського самоврядування. Магдебурзьке право. . Значення урбанізації Європи. Роль міста в соціально-політичному і духовному житті середньовіччя. Зародження ранньокапіталістичних відносин і зміни в соціально-економічному житті феодального суспільства.

Хрестові походи та їх наслідки. Поняття «феодалізм» та зовнішня політика європейських держав: принципи відносин між державами, рушійні сили міжнародних відносин у середні віки. Зміст міжнародних відносин раннього середньовіччя. Перетворення римського папства в центр релігійного життя Заходу: християнська церква і конвергенція з середньовічним суспільством. Християнська церква та її місце в середньовічному суспільстві. Римське папство

в епоху розквіту могутності. Папство в боротьбі з теократичну ідею. «Священна Римська імперія»: виникнення, значення для Німеччини та Європи.

Передумови та початок хрестових походів. Держави хрестоносців на Сході. Духовно-рицарські ордени та їх роль. Наслідки хрестових походів.

Географічні відкриття кінця XV- першої половини XVI ст. Передумови та початок Великих географічних відкриттів. Христофор Колумб. Початок Великих географічних відкриттів: відкриття шляху до Індії, плавання Магеллана. Доколумбові цивілізації в Америці. Іспанські завоювання в Америці. Колонізаційна діяльність європейців в Африці. Работоргівля та її наслідки. Особливості колонізаційної діяльності європейців в Азії.

Колоніальна політика західноєвропейських держав в XVI-XVII ст. Історичні наслідки Великих географічних відкриттів. Роль Великих географічних відкриттів у культурно-цивілізаційному визначенні Європи.

Розвиток держав Західної Європи в період пізнього середньовіччя. Рання нова історія - новий етап всесвітньої історії. Співвідношення понять «пізнє середньовіччя», «рання нова історія», «ранньоіндустріальне суспільство». Шляхи переходу країн Європи до індустріального суспільства. Історична наука про етапи та регіони розкладу феодалізму та генезису капіталізму в Європі. Історичні умови генезису капіталізму. Процес первісного нагромадження та його значення.

Розвиток капіталістичних форм в промисловості та сільському господарстві Західної Європи. Історична наука про «друге видання кріпосництва» в країнах Центральної та Східної Європи. Соціальні процеси ранньомодерної епохи. Проблема абсолютизму в історичній науці. Моделі абсолютних монархій в Західній Європі. Проблема ранніх буржуазних революцій в історичній науці.

Особливості економічних та політичних процесів Німеччини. Особливості розвитку Англії епохи Тюдорів. Соціально-економічний розвиток Англії в XVI ст. Розвиток Іспанії в XVI ст.: економіка, суспільно-політичне життя. Особливості переходу від середньовіччя до нового часу у Франції. Громадянські війни у Франції та їх наслідки. Тенденції соціально-економічного та політичного життя Італії в XVI ст. Особливості розвитку країн Скандинавії. Нідерландська революція: етапи, характер, значення. У Республіка Сполучених провінцій.

Реформація та її наслідки. Культурна революція раннього нового часу та її складові. Відродження та його наслідки. Наукова революція XVI-XVII ст.: сутність, значення. Поняття «реформація» та його розуміння в історичній науці. Співвідношення понять «реформація» та «реформа» церкви. Передумови Реформації. Реформаційні течії: їх характеристика та поширення. Сутність та

значення вчення М.Лютера. Аугсбургське сповідання. Радикальні реформаційні течії. Т. Мюнцер та революційний анабаптизм в Німеччині. Цвінгліанство, анабаптизм. Ж. Кальвін та його вчення. Вплив кальвінізму на політичне та духовне життя Європи.

Контрреформація в країнах Європи та її напрямки. Діяльність ордену єзуїтів. Культурно-історичні наслідки Реформації та контрреформації в Європі. Роль «культурної революції» у формуванні новоєвропейської цивілізації.

Англійська революція середини XVII ст. Причина та передумови Англійської революції. Періодизація та перебіг подій. Програмні документи та їх значення для подальшого розвитку Англії. Біль про права. Формування обмеженої монархії. Становлення партійно-політичної системи Англії.

Французький абсолютизм. Особливості французького абсолютизму за часів Рішел'є та Мазаріні. Боротьба з гугенотською опозицією. Розквіт абсолютизму за часів Людовіка XIV. Реформи Ж.Б. Кольбера. Криза французького абсолютизму у XVIII ст.: причини, складові наслідки.

Просвітництво. Ідейні витоки французького просвітництва. Напрямки у просвітництві. Періодизація. Провідні ідеї просвітництва та їх провідники. Ф.Вольтер. Ш.Монтеск'є, Д.Дідро, Ж-Ж. Руссо. Вплив ідей просвітництва на подальший розвиток країни.

Утворення США. Суспільно політичні рухи 60-70-х рр. XVIII ст. в англійських колоніях Північної Америки. Причини та передумови війни за Незалежність. Короткий перебіг подій. Декларація незалежності США. Конституційний процес в США 1783-1789 рр. Формування партійно-політичної системи США.

Велика Французька революція. Причина та передумови Великої Французької революції. Сучасна періодизація та перебіг подій. Коротка характеристика періодів. Програмні документи революції та їх значення для подальшого розвитку Франції. Боротьба за формування республіки. Головні наслідки революції.

Наполеонівські війни. Створення європейських антифранцузьких коаліцій. Хронологія війн. Найбільш визначні битви наполеонівських війн. Континентальна блокада Англії . Війна Франції і Росії 1812 р. Битва під Лейпцигом та її наслідки. Битва при Ватерлоо та кінець Першої наполеонівської імперії.

Промислова революція. Визначення промислової революції. Причини виникнення умов для промислової революції. Складові частини промислового перевороту. Особливості промислових революцій в провідних країнах світу.

Революції 1848-1849 рр. Причини та передумови. Європейських революцій. Особливості розвитку революції у Франції. Створення Другої імперії Наполеона. Революційна криза в Німеччині. Особливості розвитку революційних подій. Результати революції в Німеччині. Революція в Австро-Угорщині. Головні вимоги революційних мас. Прийняття імперської Конституції. Втручання в революції російських військ. Наслідки революції. Основні гасла революції в Італії. Революція і процес об'єднання країни. Результати революції.

Формування національних держав у другій половині XIX ст. Рішення Віденського конгресу щодо німецьких і італійських земель. Соціально-політичні течії в Італії. Два напрямки боротьби. Джузеппе Гарібальді та Каміло Кавур. Австро-франко-італійська війна. Остаточне об'єднання Італії. Велико- і младогерманський шляхи об'єднання Німеччини. Питання про об'єднання за часів революції 1848-1849 рр. Перший період об'єднання «залізом і кров'ю». Другий період об'єднання. Франко-пруська війна та її наслідки. Головні наслідки появи двох великих імперій в Європі.

Перша світова війна. Передумови, причини, привід та початок «Великої війни». Провал доктрини «бліцкригу» та переформатування воюючих коаліцій. Повсякденне життя: на фронті й у тилу. Нові військові технології та прояви інформаційної війни. Геополітичні наслідки Першої світової війни.

Особливості політичного та соціально-економічного розвитку провідних держав Заходу в міжвоєнний час. Періодизація новітньої історії країн Західної Європи у новітній час. Наслідки «Великої війни» для країн Західної Європи. Генеза Версальсько-Вашингтонської системи та її протиріччя. Нацизм, фашизм, сталінізм & лібералізм та демократія. Генеза Третього рейху. Провідні країни Заходу під час «великої депресії»: різні варіанти подолання. Крах Версальсько-Вашингтонської системи міжнародних відносин та назрівання Другої світової війни.

Особливості розвитку США і Канади в міжвоєнний час. Наслідки «Великої війни» для США та Канади: порівняльний аналіз. США та Канада у «добу проспериті»: загальне та особливе. «Велика депресія» у США та Канаді: порівняльний аналіз. «Новий курс» Франкліна Делано Рузвельта, як американський варіант подолання світової економічної кризи 1929-1933 рр. Уряди Р.Беннета та М.Кінга – канадський варіант подолання кризи 1929-1933 рр. Зовнішня політика США та Канади напередодні Другої світової війни: основні вектори.

Країни Заходу в роки Другої світової війни. Причини, характер, привід та періодизація Другої світової війни. Радянсько-німецькі відносини на початку

Другої світової війни. Напад Третього рейху на СРСР. Генеза антигітлерівської коаліції. «Новий порядок» & Рух Опору. Трагедія Голокосту. Геополітичні наслідки Другої світової війни для країн Західної Європи та США.

Становлення постіндустріального суспільства в країнах Заходу у другій половині ХХ – на початку ХХІ ст. Загальна характеристика соціально-політичного та економічного розвитку провідних країн Заходу. Генеза Ялтинсько-Потсдамської системи. Відродження в Західній Європі ліберальної демократії та соціально-орієнтованої ринкової економіки. «План Маршалла». Німецьке та італійське «економічне диво»: причини та соціально-економічні результати. Провідні вектори розвитку країн Західної Європи, США та Канади. Інтеграційні процеси у Західній Європі та Америці: загальне та особливе. Україна та ЄС: міфи та реальність.

Глобалізація і проблема перерозподілу світових ресурсів. «Інформаційна економіка». Інтернет та інші мережі у повсякденному житті. Культура «віртуальної реальності». Суспільство масового споживання. Екологічні проблеми. Міжцивілізаційні, національно-етнічні та релігійні протиріччя у ХХІ ст. Глобальні проблеми людства.

IV. СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Основна

1. Археологія України за роки незалежності. Київ : Інститут археології НАН України, 2022. 448 с.
2. Блек Дж. Історія світу від найдавніших часів до сьогодення. Харків : Vivat, 2021. 256 с.
3. Вирський Д. Річ Посполита про козаків (1560-і – початок 1650-х рр.). Київ : НАН України, Ін-т історії України, 2021. 288 с.
4. Войтович Л. Княжа доба на Русі (837–1492). Том 1: Становлення імперії Русь (837–1054). Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2021. 590 с.
5. Гай Юлій Цезар. Нотатки про війну з галлами: з додатком Авла Гірція. Київ: Априорі, 2021. 248 с.
6. Гордієнко В. В. Історія середніх віків. Практикум. Частина 1. Київ : Центр учбової літератури, 2019. 545 с.
7. Грицак Я. Нарис з історії України: Формування модерної нації ХІХ–ХХ ст. Київ: Yakaboo Publishing, 2022. 656 с.
8. Грицак Я. Подолати минуле: глобальна історія України. Київ : Портал, 2021. 432 с.

9. Грубінко А.В. Європейський Союз після Brexit: продовження історії Моногр. / А.В. Грубінко, А.Ю. Мартинов. Тернопіль: Осадца Ю.В., 2021. 258 с.
10. Дейвіс, Норман. Європа. Історія. Київ: Основи, 2021. 1464 с.
11. Десятничук І. Історія Центральної та Східної Європи від найдавніших часів до початку ХХ століття. Київ : Кондор, 2025. 288 с.
12. Історія первісного суспільства : навчальний посібник / МОН України, Уманський держ. пед. ун-т імені Павла Тичини; уклад.: Анна Шауренко, Ольга Барвінок. Київ : Видавничий дім «Кондор», 2022. 192 с.
13. Марк Туллій Ціцерон. Філіппіки. Катон Старший, або Про старість. Київ: Апріорі, 2021. 376 с.
14. Михайловський В. Наші королі – Reges nostri. Володарі та династії в історії України (1340–1795). Київ: Темпора, 2023. 430 с.
15. Терещенко Ю. Довге ХІХ століття: спротив асиміляції. Київ : Темпора, 2022. 840 с.
16. Українська історична наука у сучасному освітньому та інформаційному просторі : монографія / за ред. В. Коцура. Вінниця : ТОВ «ТВОРИ», 2018. 356 с.
17. Цебрій І.В., Назаренко Н. Духовне життя країн Західної Європи в епоху Середньовіччя та раннього Просвітництва: монографія. Старобільськ-Полтава, ЛНУ, видавництво «Формат+», 2021.

Додаткова

18. Антонович В. Б. Про козацькі часи на Україні Київ : Центр навчальної літератури, 2019. 240 с.
19. Багалій Д. І. Історія Слобідської України. Харків : Центр учбової літератури, 2019. 256 с.
20. Брухфельд С., Левін П. «Перекажіть це дітям вашим...» : Книга про Голокост в Європі 1933–1945. Дніпро, 2018. 132 с.
21. Відгук українських істориків на статтю В. Путіна «Про історичну єдність росіян та українців» / Ін-т історії України НАН України. Київ, 2021. 8 с.
22. В'ятрович В. Наша столітня. Короткі нариси про довгу війну. Харків : Фабула, 2023. 256 с.
23. Голобуцький В. О. Запорозьке козацтво. Київ : Центр учбової літератури, 2022. 540 с.
24. Горобець В. Мазепа. Тисячолікий герой української історії. Київ : Віхола, 2025. 544 с.

25. Денисенко В. Формування та функціонування в Україні політичного режиму Віктора Януковича (2010–2014 рр.). Запоріжжя : Видавничий дім «Гельветика», 2021. 878 с.
26. Десятничук І. Історія Центральної та Східної Європи від найдавніших часів до початку ХХ століття. Київ : Кондор, 2025. 288 с.
27. Дзира Я. І. Літопис Самовидця. Київ : Центр навчальної літератури, 2019. 208 с.
28. Добролюбська Ю. А. Історія середньовічного Сходу. Ч. 2. Арабомусульманський світ. Художньо-історична хрестоматія. Одеса : Ун-т Ушинськпоого, 2021. 331 с.
29. Еко У. Історія Європейської цивілізації. Епоха Відродження. Наука і техніка. Харків.: Фоліо, 2020. 528 с.
30. Європейське Середньовіччя : літературний флорилегіум / Упоряд. Б. Щавурський. Тернопіль : Навчальна книга Богдан, 2020.
31. Збірник козацьких літописів: Густинський, Самійла Величка, Грабянки / Упорядн. та перекл.: Густинський літопис В. Крекотень, Літопис Самійла Величка В. Шевчук, Літопис Грабянки Р. Іванченко. К: Дніпро, 2006. 976 с.
32. Ісхакова А.В., Мірошніченко С.В. Історія стародавнього світу. Схід, Греція, Рим: Навчально-методичний посібник для здобувачів історичних спеціальностей. Вид. 2-ге, переробл. і допов. Харків: ХНПУ імені Г.С. Сковороди, 2024. 315 с.
33. Каппелер Андреас. Від країни козаків до країни селян. Україна на видноколі Заходу у XVI–XIX ст. Львів: Літопис, 2022. 360 с.
34. Коваль Р., Юзич Ю. Микола Міхновський. Спогади, свідчення, документи : Markobook, 2023. 944 с.
35. Крип'якевич І. Українська козацька держава і її творець Богдан Хмельницький. Київ : Апріорі, 2022. 248 с.
36. Левчук К.І., Чернищук Н.В. Українська етнологія у європейському контексті (друга половина XIX ст.– 20-ті рр. ХХ ст.). Монографія. Вінниця : ТВОРИ, 2022. 284 с.
37. Липинський В. Історичні студії та монографії. Т. IV : Україна на переломі. 1657–1659 : Замітки до історії українського державного будівництва в XVII-ім столітті. Київ : Темпора, 2023. 612 с.
38. Лисяк-Рудницький І. Історичні есе : у 2 т. Київ : Дух і Літера, 2019. 1256 с.
39. Магочій П.-Р. Україна. Історія її земель та народів / Пер. з англ. Е. Гайдель, С. Грачова, Н. Кушко, О. Сидорчук ; наук. ред. С. Біленький. Вид. 2-ге, доп. Ужгород : Вид-во В. Падяка, 2017. 812 с.

40. Модерні ідеології Азії. Колективна монографія. Інститут сходознавства ім. А.Ю. Кримського НАНУ. Київ : Видавничий дім «Гельветика», 2021. 256 с.
41. Ніколайчук Д. Київська губернська адміністрація (1797–1917 рр.): функціонування та кадровий склад. Київ : Ін-т історії України, 2022. 335 с.
42. Орлова Т. В. Сучасна політична історія країн світу. Київ; Ніжин: Видавець ПП Лисенко М. М., 2017. 944 с.
43. Перша світова війна і революції : вектори соціокультурних трансформацій : Колективна монографія. Київ : Кондор-Видавництво, 2017. 280 с.
44. Плохій С. Брама Європи. Історія України від скіфських воєн до незалежності. Київ : КСД, 2023. 432 с.
45. Плохій С. Російсько-українська війна. Повернення історії. Харків : Клуб сімейного дозвілля, 2023. 400 с.
46. Плохій С. Українська Кліо. Нариси про історію, істориків та пам'ять. Київ : Кліо, 2022. 352 с.
47. Полонська-Василенко Н. Д. Історія України. Т. 1 : До середини XVII століття. Репринтне вид. Київ : Либідь, 2026. 590 с.
48. Полонська-Василенко Н. Д. Історія України. Т. 2 : Від половини XVII століття до 1923 року. Репринтне вид : SBA Print, 2026.
49. Реєнт О. Соціально-економічні та політичні трансформації в Україні (кінець XVIII – перші десятиліття ХХ століття). У 2-х кн. Кн. 1. Київ : Ін-т історії України, 2021. 846 с.
50. Релігійні ідентичності в їх сутності і конфесійних виявах: український контекст / За загальною редакцією Колодний А., Филипович Л. Київ : УАР. 2021.
51. Ричка В. М. Війна пам'ятей. Змагання за спадщину Київської Русі. Київ: Парлам. вид-во, 2021. 416 с.
52. Смолій В., Степанков В., Горобець В., Чухліб Т. Дипломатія Українського Гетьманату в міжнародних політичних комбінаціях раннього нового часу. Київ: Інститут історії України Національної академії наук України, 2022. 512 с.
53. Снайдер Т. Криваві землі. Європа між Гітлером і Сталіним. Київ : Човен, 2025. 688 с.
54. Снайдер Т. Червоний князь. Київ : Локальна історія, 2026. 400 с.
55. Снайдер Т. Про тиранію. Двадцять уроків ХХ століття. Київ: Видавництво, 2022. 128 с.
56. Старченко Н.П. Українські світи Речі Посполитої. Історії про історію. Київ: «Laurus», 2021. 616 с.

57. Турченко Ф. Г. Микола Міхновський: «Одна, єдина, нероздільна, вільна, самостійна Україна...» / НАН України. Ін-т політ. і етнонац. досліджень ім. І. Ф. Кураса, Центр істор. політології; Наук. ред. Ю. І. Шаповал; ред. Ю. П. Дяченко. Київ : Парламентське вид-во, 2020. 430 с.
58. Україна в цивілізаційних потоках ранньої модерності / НАН України, Ін-т історії України. Київ: Академперіодика, 2024. (Україна. Нариси історії).
59. Україна і виклики посттоталітарного транзиту (1990–2019) / НАН України, Ін-т історії України. Київ : Академперіодика, 2021. 592 с.
60. Черкас Б., Ващук Д. Східне пограниччя Європи: Український фронтір у добу пізнього середньовіччя. Київ: НАН України. Ін-т історії України, 2021. 176 с.
61. Шай Девід Е. Історія Америки. Львів : Літопис, 2022. 1112 с.
62. Шлях з первісності у цивілізацію. Українські шати середньовіччя / НАН України, Ін-т історії України. Київ: Академперіодика, 2023.
63. Яворницький Д. І. Історія запорізьких козаків : У 3-х кн. Харків : Фоліо, 2023. Кн. 1. 543 с.; Кн. 2. 590 с.; Кн. 3. 608 с.
64. Яковенко Н. Нарис історії середньовічної та ранньомодерної України. Харків: Фоліо, 2025.
65. Turchenko H. «Russian world» and the project «Novorossiia» as components of the information war of the Russian Federation against Ukraine Propaganda and public consciousness in the south and east of Ukraine (1930s – early XXI century) : scientific monograph / F. Turchenko and other. Riga, Latvia : Baltija Publishing, 2021, p. 29–45.
66. Yekelchuk, Serhy. Writing the Nation. The Ukrainian Historical Profession in Independent Ukraine and the Diaspora. ibidem-Verlag, Stuttgart 2022

Інформаційні ресурси

67. Електронна бібліотека Інституту історії України НАН України (<http://surl.li/dtedde>).
68. Електронна бібліотека Інституту української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України (http://archeos.org.ua/?page_id=16539).

Голова фахової атестаційної комісії

Галина ТУРЧЕНКО